

УДК 351.82

В. І. Любімов,
к. е. н., доцент, Чернігівський державний технологічний університет

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО ПРОГРАМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Визначено головні перешкоди на шляху забезпечення конкурентоспроможності української економіки в глобалізованому середовищі. Обґрунтовано механізм державного програмування інвестиційно-інноваційних процесів економіки України і стратегії розвитку в контексті трансформаційних перетворень.

The above all obstacles are certain on the way of providing of competitiveness of the Ukrainian economy in a globalizing environment. The mechanism of the state programing of investment-innovative processes of economy of Ukraine and strategy of development is grounded in the context of transformation transformations.

Ключові слова: державне втручання, інвестиції, інновації, механізм, процес, трансформаційні перетворення, чинник.

ВСТУП

Проблема співвідношення функцій, покладених на державу, з одного боку, й на ринок — з другого, не лише актуальна в теоретичному та практичному планах, а й надзвичайно складна і є предметом дискусій не тільки серед представників різних економічних шкіл, а й серед урядів окремих країн. А інвестиційний процес, як і перехід економіки до нового якісного стану в цілому, потребує чіткого механізму безпосереднього державного регулювання. Не можна залишати поза увагою й той факт, що державне втручання в інвестиційні процеси має як негативні, так і позитивні наслідки, але роль держави в обох випадках настільки важлива, що її необхідно вважати одним із головних чинників впливу на інвестиційну активність у країні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інституційне забезпечення випереджального розвитку економіки України через сучасні методи державного регулювання набуває дедалі більшого стратегічного значення у справі активізації процесів модернізації продуктивного потенціалу. У дослідження даної проблеми вагомий внесок зробили наукові напрацювання вітчизняних дослідників — Т.В. Березянка, Л.М. Борщ, О.Д. Василика, О.С. Власюка, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, Б.Є. Кваснюка, О.П. Кириленка, В.І. Кравченка, І.О. Луніна, С.В. Львовичкіна, О.О. Любича, І.О. Лютого, В.Г. Мельничука, В.М. Опаріна, В.Л. Осецького, А.Г. Сігайова, В.М. Федосова, Ю.М. Харазашвілі, О.П. Чернявського, В.К. Черняка, І.Я. Чугунова, В.Я. Шевчука, С.І. Юрія, Г.К. Ялового.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— визначити головні перешкоди на шляху забезпечення конкурентоспроможності української економіки в глобалізованому середовищі;

— обґрунтувати механізм державного програмування інвестиційно-інноваційних процесів економіки України і стратегії розвитку в контексті трансформаційних перетворень.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасне світове господарство є перехідним від свого вже звичного стану сукупності національних економік та зв'язків між ними до якогось принципово нового, загальнопланетарного економічного феномена. Дедалі більше спрямованість інвестиційних потоків, а отже, ресурсів, технологій, готової продукції, визначається регуляторами глобального характеру, які призводять до тектонічних зрушень у міждержавній і міжцивілізаційній конкуренції.

За таких обставин важливим чинником внутрішніх соціально-економічних та політичних перетворень якраз і виступають глобалізаційні та інтеграційні процеси, що супроводжуються загостренням міжнародної конкуренції.

Сьогодні головними перешкодами на шляху забезпечення конкурентоспроможності української економіки в глобалізованому середовищі є вузькість стимулів інноваційно-інвестиційної діяльності, тінізація економіки, поширення корупції, недієздатність системи державного управління в царині забезпечення та захисту конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників.

Для аналізу існуючої стратегії економічного і соціального розвитку України необхідно розглянути, що відбувається в економіці, скласти чітке уявлення про її стан на даний момент і на цій основі запропонувати напрями для оптимізації факторів модернізації економіки в ринкових умовах.

У процесі оцінки сучасного стану економіки виокремилися два підходи. Одні автори, спираючись на дані про високі темпи зростання ВВП, дають оптимістичну оцінку економічного розвитку. Інші, враховуючи нерівномірність розвитку різних галузей економіки, досить високі темпи інфляції за період 2003—2007 рр. і особливо 2008 р., приходять до висновку про нестабільність і нетривалість нашого економічного зростання. Висловлюється думка, що високі темпи зростання — це реальність [5, с. 15], а досліджувати необхідно природу цього зростання.

Аналіз показав, що інвестиції і інновації взаємозв'язані й взаємозалежні, але ефект досягається лише за умови, коли інвестиції, їх суть відображають технологічну структуру світової економіки і забезпечують пріоритетний розвиток вищих технологічних устроїв [5, с. 16]. При виконанні цієї умови разом з кількісним відбуватиметься і якісне зростання, тобто підвищення ефективності виробництва, яке в даний час знаходиться на досить низькому рівні. Низька ефективність виробництва, зумовлена високими витратами і незначним прибутком, приводить до скорочення джерел фінансування, що позначається на зменшенні інвестицій.

В організаційно-управлінській площині лежить завдання створення більш дієвого механізму узгодження окремих бюджетів капітальних витрат із задекларованими стратегічними пріоритетами та зведенням бюджетом, а також їх координації між собою на стадії планування та виконання [2, с. 28].

Раціональне використання ресурсів фінансової системи є об'єктивною вимогою забезпечення стратегічних завдань держави щодо економічного зростання. Важливо, щоб застосування наявного ресурсного потенціалу було системним, спиралося на адекватний організаційно-управлінський механізм і врахувало конкретні завдання і можливості поточного періоду.

Дослідження шляхів оптимізації руху фінансових ресурсів в умовах, що склалися, повинне передбачати виявлення інвестиційно-інноваційних моделей забезпечення модернізації економіки. На цій базі можуть бути побудовані моделі фінансування інноваційно-інвестиційних процесів, суть і зміст яких відображає сучасні підходи до формування і використання кредитних ресурсів [1, с. 136]. Це викликає необхідність аналізу діяльності фінансово-кредитних установ як однієї з основних складових відтворювальних процесів у економіці. Такий підхід дозволить розглянути механізм державного програмування інвестиційно-інноваційних процесів економіки України і стратегії розвитку в контексті трансформаційних перетворень.

Для дослідження ступеня відповідності фінансово-кредитного сектора України за своїми інституційними і функціональними характеристиками завданням випереджального розвитку економіки вважаємо за доцільне:

— розглянути показники розвитку галузей економіки як результат дії сучасних підходів до оптимального використання інвестиційних ресурсів;

— дослідити тенденції інноваційного розвитку економіки і відповідність існуючої стратегії критеріям випереджального розвитку;

— провести аналіз організаційно-управлінських аспектів інноваційного відтворення і концепцій стратегій, в аспекті забезпечення модернізації економіки і зростання її конкурентоспроможності;

— виявити можливі наслідки діючої стратегії економічного розвитку і грошово-кредитних механізмів для активізації інвестиційної діяльності.

Таким чином, передбачається обґрунтувати необхідність розробки інвестиційних моделей забезпечення модернізаційних процесів і оптимізації фінансово-кредитного забезпечення економічного зростання.

Цілі України в контексті її європейської інтеграції значною мірою стали ресурсами соціально-економічного розвитку, а це серйозний недолік нинішньої парадигми інтеграційної стратегії країни. Довгострокові цілі й пріоритети розвитку економіки закріплені Конституцією України, іншими основоположними документами нашої держави. Глибокого реформування потребує діючий інструментарій економічної політики. Сформований в умовах економічної кризи, він поки що не націлений на забезпечення якісних перетворень — інноваційного розвитку, оновлення структури виробництва, подолання глибокої диференціації доходів. У межах нинішньої моделі розвитку широкомасштабна модернізація національної економіки просто неможлива. Потрібні істотні зміни в механізмах трансформаційних процесів, їх системне оновлення, тобто осмислений перехід до такої моделі ринкових перетворень, де саморегулювання поєднується з ефективною державною регуляцією.

Цілі й завдання нового етапу розвитку України на порядок складніші і масштабніші від тих, які розв'язувалися в попередні роки. Найважливіші з них такі, що 2008—2015 рр. повинні стати періодом створення реальних передумов забезпечення стійкого зростання економіки і прискореного подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на особу між Україною і державами — членами ЄС.

У такій ситуації необхідно реалізувати стратегію випереджального розвитку, яка могла б забезпечити щорічні темпи зростання ВВП в Україні в 1,5—2 рази вищі, ніж у цілому в країнах ЄС [4, с. 20]. За прогнозними розрахунками, в період 2004—2015 рр. середньорічні темпи зростання ВВП в Україні повинні складати 6—7%, тоді як у країнах ЄС — 2,4—2,6%. За цей час ВВП нашої держави виросте в 2,3—2,4 рази, а ВВП на особу, розраховане за паритетом купівельної спроможності в 2015 р. досягне 12—13 тис. дол. США. Таке зростання повинне супроводжуватися модернізацією економіки, глибокими якісними перетвореннями, реалізацією завдань стійкого розвитку, оволодінням інвестиційно-інноваційним шляхом розвитку, фундаментом якого повинен бути закладений в процесі структурної перебудови економіки. Тільки таким чином можна забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності української економіки, змінити сировинний вектор її розвитку, який сформувався в даний час.

У той же час існуючі темпи оновлення основних засобів не дозволяють припинити процес їх старіння. Ступінь зношеності на початок 2007 р. складав 49,2% проти 36,5% в 1990 р. Основні засоби підприємств будівництва зношені на 59,3%, виробництва і розподілу електроенергії, газу і води — на 58,7%, рибного господарства — на 58,2%, установ освіти — на 56,6%, обробної промисловості — на 55,4%. Низький рівень інтенсивності оновлення основних фондів указує на те, що відносне збільшення капіталовкладень в національну економіку поки що не спрямоване на перерозподіл інвестиційних ресурсів на reinноваційні цілі й масову заміну основних фондів.

При дослідженні основних макроекономічних індикаторів був виявлений достатній рівень аналізованих аспектів. Проте слід зазначити, що статистичні дані відображені у фактичних цінах, які включають інфляційну скла-

дову. Розрахунки економічних показників у порівняльних цінах докорінно змінюють динаміку. Виходячи з цього, доцільно виявити характер і тенденції розвитку економіки в порівняльних цінах і дослідити ступінь їх інноваційності. Такий підхід дозволить, при аналізі стратегій інноваційно-інвестиційного розвитку економіки, одержати висновок про ефективність діючої стратегії, а також можливість й необхідності оптимізації грошово-кредитних механізмів і руху фінансових ресурсів.

На етапі трансформації економіки в Україні в промисловість і сільське господарство капітали не прямують, тому що норма прибутку в грошово-кредитній сфері вища за норму прибутку у виробничій сфері. У умовах, що склалися, коли відкритість економіки України (відношення обсягу зовнішньоторговельного обороту до ВВП) дуже висока, подібні тенденції можуть перевищити поріг "інноваційної безпеки", оскільки конкурентоспроможність країни поки що визначають природні ресурси, кліматичні умови, надмірний і дешевий чинник — "праця".

Співвідношення індексів виробництва продукції сільськогосподарства у фактичних і порівняльних цінах показують недоцільність проведення оцінок у фактичних цінах унаслідок наявності інфляційної складової, яка приховує реальну картину підсумків господарської діяльності.

Обсяг виробництва промислової продукції мав позитивні середньорічні темпи зростання 1,85%, але індекси зростання обсягів виробництва свідчать про щорічні коливання і нестійкі результати діяльності.

Структурно-інноваційна модель розвитку, що складалася в Україні, привела до наступних соціально-економічних показників:

- коефіцієнт смертності населення дорівнює 16,0, такий самий тільки в Російській Федерації, а у всій решті наведених країн світу він значно нижчий;

- коефіцієнт природного приросту населення рівний -7,0, найнижчий по наведеній групі країн;

- індекс валової продукції сільськогосподарства по відношенню до 1991 р. в Україні склав 73,0%. За цим показником серед країн, що розвиваються, з негативною боку нас випереджають тільки Латвія (2004 р. — 49,2%) і Молдова (2004 р. — 64,1%);

- за індексами цін на промислово-виробничу продукцію (2004 р. — 120,5%, 2005 р. — 116,7%, 2006 р. — 112%, 2007 р. — 116,6%) Україна випереджає всі розвинені країни і країни, що розвиваються, окрім Російської Федерації (2004 р. — 128,8%, 2005 р. — 113,4%). Найближчі країни за темпами зростання індексу цін: Грузія — 107,5%, Казахстан — 117%, Туреччина — 114,6%, Люксембург — 109% [3, с. 40].

Тенденції інноваційного розвитку економіки. Україна належить до держав з вагомим науковим потенціалом, який можна порівняти з потенціалом більшості розвинених країн Європи. За роки незалежності по деяких наукових напрямках вдалося не тільки зберегти, але й відчутно зміцнити науково-технічний потенціал. В той же час фінансування науки за рахунок засобів державного бюджету залишається на низькому рівні. Виявлення характеру і тенденцій інноваційного розвитку економіки визначає необхідність досліджувати: результати діяльності технологічних парків, галузей промисловості і сільськогосподарства, інноваційну активність промислових підприємств, хід виконання наукових і науково-технічних робіт.

Діяльність технологічних парків. З 1994 р. в Україні почала реалізовуватися ідея створення наукових, технологічних і інноваційних парків, у яких станом на початок другого півріччя 2006 р. виконувалося 45 інвестиційно-інноваційних проектів. Сума залучених технопарками інвестицій з 2000 року по перше півріччя 2006 року в рам-

ках виконання інвестиційних проектів склала 462,86 млн грн., а кредитів — 1597,81 млн грн. Вилучені кошти з Державного бюджету склала 4,6 млн грн. (0,22%). Характер результатів інноваційної діяльності технопарків за 1 півріччя 2006 р. розкривають наступні дані:

- при сумі одержаних кредитів 284,1 млн грн. витрати на НДДКР і виробництво дослідних зразків склали 1,37 млн грн. (0,48%);

- валові доходи від реалізації інноваційних проектів склали 557,5 млн грн. при валових витратах 559,8 млн грн. (збиток 2,3 млн грн.);

- створено 214 робочих місць і з урахуванням того, що в інноваційних й інвестиційних проектах задіяно 8544 чоловік виробіток на одного працівника склав 1087,4 грн. на місяць у фактичних цінах 1-го півріччя 2006 р. (в середньому по Україні 2493,3 грн.).

Таким чином, українські технопарки поки що не зарекомендували себе ефективно працюючою складовою національної інноваційної інфраструктури, реальним провідником інноваційних ідей від науково-технічного відкриття до промислового виробництва.

ВИСНОВКИ

Цілі й завдання сучасного етапу розвитку України на порядок складніші й масштабніші, ніж ті, які розв'язувалися в попередні роки. Найважливіші з них такі, що 2008—2015 рр. повинні стати періодом створення реальних передумов забезпечення стійкого зростання економіки. У такій ситуації необхідно реалізувати стратегію випереджального розвитку, яка має супроводжуватися глибокими якісними перетвореннями, освоєнням інноваційного шляху розвитку, забезпечуванню конверсію національних заощаджень у реальні інвестиції.

На даному етапі трансформації економіки в Україні в промисловість і сільське господарство капітали не прямують, тому що норма прибутку в грошово-кредитній сфері вища за норму прибутку у виробничій сфері. В умовах, що склалися, коли відкритість економіки України дуже висока, подібні тенденції можуть перевищити поріг "інноваційної безпеки", оскільки конкурентоспроможність країни поки що визначають природні ресурси, кліматичні умови, надмірний і дешевий чинник — "праця".

Література:

1. Борщ Л.М. Зовнішні і внутрішні джерела інвестицій у національній економіці // Вісник УАДУ при Президенті України. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — № 3. — С. 135—141.
2. Грудзевич Я. Розвиток інституційної основи грошово-кредитної політики в Україні // Вісник Національного банку України. — 2006. — №6. — С. 27—39
3. Пеструха С.В. Наукові підходи до побудови системи стимулювання інвестування економіки України // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 11. — С. 39—48.
4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. Держкомстат. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004.
5. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі // Економіка України. — 2008. — № 4. — С. 15—23.
6. Шелудько Н.М. Інвестиційний процес: оцінка ролі й участі банків // Фінанси України. — 2003. — № 8 — С. 121—126.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2010 р.